

историко-литературном контексте. Исследован специфический дискурс «балканизма» и его влияние на искусство, а именно – литературу.

Ключевые слова: Балканы, сербская литература, балканизм, Балканский кризис.

Antonova O., postgraduate student

BALKANS AND BALKANISM IN THEORETICAL REFLECTION

The article is devoted to the theorizing of the Balkans phenomenon and its role in the Serbian literature. Various concepts and approaches to the study of the discourse of the Balkans in the historical and literary context are examined. The specific discourse “Balkanism” and its influence on art, namely literature, has been studied.

Key words: Balkans, Serbian literature, Balkanism, the Balkan crisis.

УДК 821.112.2: 821:161.2

Просіна К.М., викладач

Таврійський державний агротехнологічний університет, Мелітополь

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗІВ ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ РОМАНІВ ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА «ZEIT ZU LEBEN UND ZEIT ZU STERBEN» ТА ІВАНА БАГРЯНОГО «ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД ПРІРВОЮ»

Стаття присвячена аналізу еволюції образів головних героїв романів прозаїків в компаративному плані. Праці німецького та українського письменників присвячені Другій світовій війні та повоєнному періоду. Виявлено, що обидва автори апелюють до почуття патріотизму й особистої гідності співвітчизників. Підкреслено, що найголовнішою й найсуперечливішою є внутрішня боротьба людини. Визначено, що справжня воля полягає у свободі обирати свій шлях, як і за що жити та помирати.

Ключові слова: роман, образ, особистість, протагоніст, еволюція, компаративний аналіз.

В останні роки спостерігаємо поживлення інтересу до вивчення та аналізу художньої творчості Е. М. Ремарка та Івана Багряного. Дослідники зробили вдалі спроби інтерпретувати творчість прозаїків, але переважно в монологічному аспекті. Здебільшого вони торкалися певних філософсько-етичних, теоретико- та історико-літературних аспектів творчості окремих письменників у межах різних національних традицій. Отже, порівняльний аналіз творчості письменників на сьогодні залишається недостатньо розкритим. Саме цей факт зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є здійснення порівняльного аналізу німецького та українського романів із зосередженням уваги на виявленні спільності та відмінності поезики аналізованих творів. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення такого **завдання**: роозкриття еволюцію образів головних героїв творів в порівняльному аспекті.

© Просіна К.М., 2018

Поетика романів «Zeit zu leben und Zeit zu sterben» та «Людина біжить над прірвою» вирізняється не тільки в німецько-українському художньому просторі творів про Другу світову війну та повоєнний період, а й в особисто-творчому доробку прозаїків. Уміле користування словом допомогло їм створити такі реалістичні та значимі твори, які і на сьогодні ще не втратили своєї актуальності й пізнавального значення.

Обидва романи присвячені війні, проте не вона в них стає центральною темою. На першому плані – люди і взаємовідносини між ними. Війна ж стає своєрідною призмою, що дозволяє краще проаналізувати внутрішній стан людини, ближче пізнати її, швидше зрозуміти, що нею рухає.

Багато подій, що відбуваються, описані очима самих героїв: Ернеста Гребера та Максима Колога. Ці твори дозволяють поглянути на Другу світову війну очима молодого німецького солдата та українського архітектора.

Дослідженням образів у романах займалися такі літературознавці, як М. Глудз [2], С. Кобута [3], Н. Колошук [4], Н. Маланій [5, 6, 7], М. Матвій [8], А. Поршнева [9] та інші.

Е. М. Ремарк описує той період, коли німецькі солдати вже покидали російські землі – з кожним днем з'являється все більше ознак майбутньої поразки. Проте, далеко не всі солдати німецької армії готові побачити її – багато все ще зберігають упевненість в тому, що перемога за ними. Таким був і головний персонаж, який практично не замислюється про жорстокість, яка панує навколо нього, але зберігає певну моральну стійкість, що не дозволяє йому опуститися до рівня варвара в чужій країні.

Іван Багряний описує людину, «яка біжить над прірвою», яка у воєнний час метушиться між життям і смертю, тобто між двома смертями, а саме між фашистським і радянським фронтами, що намагаються перетягнути її на свій бік і в той же час намагаються знищити її. Але в цій людині закладений незламний дух, укладена непереможна сила віри в незнищенність свого «я»: «Я буду вмирати, та, поки мого дихання в мені, я буду змагатись і буду квапитись хапати іскри сонця ...» [1, с. 288], – завдяки якій він перемагає своїх ворогів.

«Зрадник вітчизни» Максим Колот чітко усвідомлював реальність ситуації, в якій він опинився: «...в усьому цьому дурноплясі, в цьому океані підлого рабства, зради й мерзоти це є патріоти своєї землі й свого народу, то це, власне, – МИ» [1, с. 109]. Він як і більшість полонених був непохитним у своїй оборонній позиції: «Бо ж ми єдині стали проти обох ворогів, що розір'яли наш народ удвох на спілку, й поставили їм обом опір...» [1, с. 109]. Непохитними були і німецькі солдати, але їх затуманені голови не могли сприймати дійсність такою яка вона є, адже їм постійно навіювали думки про непереможність німецької армії: «Die Russen [...] daß sie erledigt wären, und es hatte auch so ausgesehen.» [10, S. 22]. Гребер був одним із таких зразкових солдатів. Не замислюючись виконував накази, був впевнений у своїй причетності до перемоги: «Wir beide haben den Krieg nicht angefangen und sind nicht dafür verantwortlich. Wir tun nur unsere Pflicht. Und Befehl ist Befehl.» [10, S. 28]. Молодий юнак до кінця не хотів розуміти, що війна програє: «Der Krieg ist verloren, das wenigstens weißt du doch? – Nein» [10, S. 36].

Не зважаючи на те, що обидва персонажі опинилися в різних ситуаціях на війні, однак людей вони бачили в однаковому негативному світлі. Коли Ернесту прямо вказували на те, що люди поводяться подібно хижакам, він знаходив цьому виправдання,

стверджуючи, що війна все пояснює: «*Und ein Menschenfresser*». – «*Das sind wir alle*» [...] «*Wir sind es. Und wir denken, wie der da, daß wir noch gut sind* [...] *Es ist Krieg, das ist alles*» [10, S. 35]. Максим, без сторонньої вказівки, давно знав, що «людина в певних обставинах може швидко зверити, обертаючись часом у тварину» [1, с. 141]. Він часто сам став свідком таких «перетворень», але побачене у тюрмі вразило його своїм масштабом: «*Люди [...] намагалися видертися геть по головах собі подібних, топчучи одне одного на смерть*» [1, с. 141].

У цій війні не було благородної мети. Ніхто не захищав батьківщину чи народ: «*Коли рушають великі царства, на землі у душах збудовані, то ж хіба маленькі, слабкі люди, за себе відповідають?*» [1, с. 31 – 32]. Переслідувались інтереси небагатьох несамовитих загарбників. Вони посягнули на чужі території і на життя мільйонів ні в чому невинних людей. Отже, трапилось те, що обидва герої зрозуміли раніше, та тільки Гребер боявся собі в цьому зізнатися: «*...und gerade von ihm hörte er jetzt das, was er solange nicht hatte zugeben wollen* [...] *vor dem er am meisten Furcht hatte* [...] *Der Krieg ist längst verloren*» [10, S. 37]. А Максим опинився в своїй нелегкій ситуації: «*Ви потрапили в таку ситуацію, з якої, брат, немає виходу*» [1, с. 72].

Порівнюючи характери Ернеста і Максима, ми бачимо що душа юнака ще відгукується на страждання людей, на їхні муки. У той час, як душа Максима очерствіла від нескінченної низки гірких випробувань, ударів долі, наслідком чого стала несвідома, але виправдана байдужість. У кожного на цій війні була своя особиста трагедія, пов'язана із великомасштабною загальною трагедією. Пережиті муки і страждання робили людські душі несприятливими до чужого горя – вони черствіли. Максим теж, якийсь час, знаходився під впливом загальної байдужості. Він вже пережив всі свої трагедії, які тільки могли статися в житті людини. Він сприймав цю трагедію як свій фінал: «*...він того стільки бачив і витерпив у житті, що воно вже на нього не діяло*» [1, с. 92]. Греберу була властива гуманність, що проявлялася в його ставленні до людей. Для нього було дорогоцінним життя кожної людини, бо він усвідомлював її унікальність і неповторність. Так, він страждав від свого безсилля, коли не зміг витягти людину з уламків. Він не залишив її навіть тоді, коли розумів що всі зусилля марні: «*Er suchte nach der Hand im Schutt und hielt sie fest. Auch die Hand antwortete nicht mehr. Graeber hielt sie fest; das war alles, was er tun konnte. So saß er und wartete, bis der Überfall vorbei war.*» [10, S. 42].

Об'єднує їх і віддана любов до своєї родини. У них була закладена здатність любити і віддавати тепло свого серця, тим, хто для них найдорожчий понад усе. На жаль, для Максима настав той час, коли він, на його думку, не зможе більше турбуватися про свою сім'ю: «*Максим позирає на немовля, на сина, на дружину і з усієї сили намагається перемогти біль* [...] *Скоро ж бо треба розлучатись...*» [1, с. 11]. Тоді як Гребер, отримавши нарешті довгоочікувану відпустку, окрилений надією на зустріч з рідними, має можливість зробити їм невеличкий подарунок. Зокрема, подарувати матері знайдену маленьку іконку, що і характеризує його як люблячого сина: «*Ein emailliertes russisches Heiligenbild war darunter, das er seiner Mutter geben wollte*» [10, S.47]. Та омріяна зустріч, на жаль, не здійснилася, незважаючи на всі його зусилля. Тоді, як Максим, не очікувавши такого подарунка долі, возз'єднується зі своєю сім'єю.

Трагічний час, принісший людям хаос, спустошення та муки приводить їхні душі до перевтілення, певної еволюції. Дає їм новий погляд на світ і на все, що діялось навкруги.

Це відбувалося поступово і непомітно. Якщо раніше Гребер нічого не помічав, як наприклад ту ж саму природу: «*Natur an sich bedeutete schon lange nichts mehr; sie war nur gut oder schlecht in Beziehung zum Krieg*» [10, S. 50], то при поверненні додому він починає звертати увагу на її красоти: «...*jetzt erschien sie auf einmal heller [...] er sah jetzt auch die treibenden Bäume [...] und den feuchten blauen Himmel*» [10, S. 92]. Ті речі, до яких він звик на війні, набувають іншого забарвлення. Вигляд рідних руїн сколихнув його серце, відгукнувся в ньому болем і він з усією повнотою зрозумів весь жах того, що відбувається. Були стерті з лица землі не просто будови, а сам подих минулого життя. Так і Максим «...дивився з нової, найнесподіванішої позиції» і «...раптом помітив те, чого не помічав раніше...» [1, с. 26]. Стоячи над розвалим собору – символом його щасливого минулого, замислився «...*не просто над руїною, а над страшною руїною, де привалило [...] частину його душі...*» [1, ст. 25]. Опинившись в юрбі змучених людей, він подивився на них по-іншому: «...*тепер Максим помітив тут те, чого раніше не помічав...*» [1, ст. 195].

Настав момент, коли він з усією ясністю властивою розсудливій людині, усвідомив дійсність в її теперішньому світі, без прикрас. Бачачи попереду неминучу смерть, яка перекреслювала всі його прагнення і надії, він задумувався, «...*дедали більше заглиблювався в себе, квапився пробігти думкою ген-ген назад [...] бо відчував, як десь збігають останні хвилини його життя...*» [1, с. 59]. Для нього настає розгадка одного з найголовніших питань: «*В ім'я чого вмирати?*» [1, ст. 196]. Занадто високою виявилась ціна за безглуздя та хаос, який відбувався: «*Більшість тут [...] не мала в ім'я чого вмирати, хіба що в ім'я самої смерті*» [1, с. 196]. В свою чергу і Гребер подумки задає собі питання: а чи правильно вони чинять? А чи потрібна ця війна? Нарешті він усвідомлює що вона не тільки забирає життя людей, а й віднімає у справедливості і співчуття право на існування: «...*und plötzlich erkannte er die Hoffnungslosigkeit, zu der Gerechtigkeit und Mitgefühl ewig verurteilt waren...*» [10, S. 156]. Зрозумів, що у війні своя політика, яка ґрунтується на несправедливості, виправдовує свою загарбницьку стратегію: «*Wenn wir eine Stadt bombardieren, ist das eine strategische Notwendigkeit; wenn die andern es tun, ist es ein gemeinsames Verbrechen [...] «Man nennt das moderne Politik!»*» [10, S. 156]. Солідарно з Максимом, він обурювався тим, що на фронті марно вбивають: «*Man wird für nichts an der Front getötet*» [10, S. 163]. Його сумніви розвіялись і він остаточно переконався в тому, заради чого вони воювали: «...*der Krieg verloren ist. Und ich weiß, daß wir nur noch weiterkämpfen, damit die Regierung [...] noch einige Zeit länger an der Macht bleiben, um noch mehr Elend anrichten zu können*» [10, S. 163].

Прозаїки в своїх творах застосували прийом заострення уваги читача на зміні внутрішнього стану персонажів через їхнє зовнішнє перевтілення. Наприклад, Гребер почав змінюватися одразу ж приїхавши з фронту у відпустку. Знайшовши руїни своєї домівки, він не пізнає свого рідного міста: «*Die Dächerreihen rundum waren rüdig und zerfressen, als hätten riesige, vorweltliche Insekten einen Ameisenhaufen zerwühlt [...] Die Stadt sah nicht mehr aus wie die Heimat, die er erwartet hatte...*» [10, S. 80], – щось надломилось у ньому. Частина його душі була похована під тими руїнами і він вже ніколи не буде колишнім: «... *fand er etwas klares Wasser [...] sah ihm sein Gesicht entgegen. Es war ihm fremd*» [10, S. 79].

Внутрішній стан Гребера вплинув на його зовнішній вигляд. Це вже була нова людина. Дивлячись на своє відображення, він бачив іншого чоловіка: «...*sein Gesicht in dem grauen und silbernen Spiegel. Er erkannte es nicht. Es war das Gesicht eines anderen*» [10, S.

313]. На іншого себе подивився і Максим, але зовсім в протилежному ракурсі: «... він глянув у те люстро на себе [...] звідки дивилось на нього безмежно змучена й волохата людиноподібна істота...» [1, с. 185]. Автор порівнює його з вовком: «Максим ішов у тумані по-вовчому» [1, ст. 210], може тому, що вовк – це істота яка виживає в неймовірних умовах. «Вовчий інстинкт» допомагав йому не раз вижити в скрутних ситуаціях: «...підказував йому інстинкт, що йому ні від кого не слід сподіватися допомоги й що не можна знайти спільників на той [...] Вовчий рейд» [1, с. 194].

Та навіть у такої людини, яка «...не боїться свого ворога й зневажає його» [1, ст. 108], людини «...в смертельному механізмі якої була душа, а в тій душі – іскра великої божеської безсмертної волі...» [1, с. 240] можуть настати моменти відчаю. Його глибоке розчарування спричинило бажання померти, покінчити з цією низкою страждання, й наруги, й нестерпної нудьги: «Ним оволоділо шалене бажання, єдине й останнє, – вмерти гідно, мужньо, спокійно» [1, с. 63]. Знаходячись черговий раз у в'язниці, сталася подія, яка «струснула Максимом, як гураган билиною» [1, с. 145]. Наглядач роздав усім в'язням хліб, окрім німецьких солдат. І тут сталось несподіване: командир червоної армії з люттю кинувся на наглядача, не задумуючись про наслідки свого вчинку, заступився за голодних людей: «Командир розмахнувся й так загримав у двері, що з них посипалися тріски [...] Дай людям хліб!!!... Це люди!..» [1, с. 146]. Максим знову повірив в людей і його зіграла думка, що він не один в цьому жадливому світі протистоїть нелюдності. І це дало поштовх до нового етапу – боротьби за життя: «...стряслося грандіозне [...] йому вже не хотілося вмирати [...] не хотілося вмирати так просто. Ні!» [1, с. 147].

Так, ми бачимо, що для Максима життя – це постійна боротьба як, по суті, і для Гребера. Не дивлячись на те, що вперше вдома він почувався як в спокійній гавані після пережитої бурі: «*Er fühlte sich zum erstenmal entspannt, seit er aus Rußland abgefahren war. Eine sanfte Gelassenheit war in ihn eingedrungen...*» [10, S. 132]. Він осягнув глибину простоти життя і занурився в цей прекрасний і блискучий світ, в якому не було місця всім жахам війни: Це несподіване відчуття, принесло з собою легкість і бадьорість. Але не зважаючи на це, на жаль, відчуття тиші і спокою, як факел в темряві ночі покинули його. Він знову опинився в темряві тривожних сутінків дійсності: «...und er ging wieder an die Front – an eine andere dieses Mal, ohne Geschütze und Gewehre, aber mit nicht weniger Gefahr» [10, S. 104]. А все тому що війна обійняла весь простір. Він вже не розраховував знайти тихий острів в тилу, набути там батьківщину, безпеку, притулок, розраду – ці «острови надії» давно беззвучно потонули в одноманітності безцільних смертей, адже фронти були прорвані: «...der Krieg war überall. Überall, auch in den Hirnen und Herzen» [10, S. 115 – 116] і пропала вся земля отруєно на довгі роки: «*Es ist so viel vergiftet um uns herum, daß der Boden für Jahre noch voll davon sein wird*» [10, S. 319] І він не хотів більше бути її співучасником, бо вважав що його доля є невіддільною від тисячі знищених життів: «*Es ist noch furchtbarer, wieder hinauszumüssen und es zu wissen und dadurch vielleicht zum Mitschuldigen zu werden*» [10, S. 164].

Отже, ідучи різними шляхами, Максим Колот та Ернест Гребер прийшли до усвідомлення головної істини, що треба просто жити!: «...йшла обертом голова!...І ось тут раптом його душа стала цапки. Збунтувалась...– Жити!... захотілося жити» [1, с. 168]. Нічого в цьому світі не робить людину щасливою як мирне, звичайне людське життя «... finden das Leben wunderbar...Es ist das einzige. Wenn man keine Ansprüche stellt, ist alles

ein Geschenk» [10, S. 317]. Вони усвідомили також, що таке життя дається не просто так. І обирають різні шляхи боротьби за нього. Максим стає на тяжкий шлях втікача, щоб возз'єднатися зі своєю родиною: «*Мусить! Він мусить дійти! Мусить!...Він умре, напевно умре. Але тільки переступивши поріг свого дому...*» [1, с. 194]. Він був непохитним у своїй меті: «*Йти! Наперекір усьому світові, такому злому й такому ворожому, йти!*» [1, с. 222]. Ернст обирає шлях принесення чогось світлого, у омріяне краще життя попереду. Ним оволоділо бажання зробити свій внесок у це майбутнє: «*Er hatte wohl, als er kam, etwas finden wollen [...] bevor er wieder fortging, etwas, das seinen Namen und damit ihn selber trug*» [35, S. 320] і, по-можливості, врятувати якомога більше невинних душ: «*Wenn ich sie heraus liebe... Ich hätte dann etwas getan, wenigstens etwas. Ein paar unschuldige Menschen gerettet*» [10, S. 350].

Таким чином, проаналізувавши внутрішню еволюцію головних персонажів, ми можемо зробити висновок, що автори помістили своїх «справжніх» людей в такі декорації, в яких вони змушені подолати межу ситуацію війни. Максим перетворився з «анабіози» на борця за своє життя, а Гребер – з маріонетки на людину з непохитними переконаннями. Використовуючи як спілнї (відчай, гнів, страх, ненависть, зневіра, любов), так і відмінні (милосердя, боротьба, почуття вини) чинники впливу на емоційний стан своїх обранців, письменники змогли змусити кожного читача пройти нелегкий шлях еволюції разом з героями і пригадати цінності найпростіших речей, зрозуміти, яке це багатство – дихати чистим повітрям, просто жити, радіючи кожній дрібниці. Образи персонажів важливі саме тим, що відзначають головні віхи в житті людей, вони нагадують про цінності життя і про безглуздя будь-якої війни та вбивства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрянний І. Людина біжить над прірвою: Роман / Післямова Л. Череватенка. – К. : Укр. письменник, 1992. – 320 с.
2. Глюдз М. Неочікуваний і зовсім несподіваний Ремарк [Електронний ресурс] / М. Глюдз // Неочікуваний і зовсім несподіваний Ремарк. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/15.pdf>
3. Кобута С. Концепція «вільної людини» у творчій спадщині Івана Багряного та Джорджа Орвелла : дис. ...канд. філол. наук : 10. 01. 05 «Порівняльне літературознавство» / Кобута Світлана Степанівна. – Івано-Франківськ, 2015. – 225 с.
4. Колошук Н. Особливості конфлікту та образної структури у творах тюремно-гулагівського «циклу» І. Багряного / Н. Колошук // Іван Багрянний: домінанти творчості та проблеми вивчення : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Надія Колошук. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – С. 14 – 20.
5. Маланій Н. Екзистенціали туги і страху у романах І. Багряного «Людина біжить над прірвою» та Е. М. Ремарка «Час жити і час помирати» [Електронний ресурс] / Н. Маланій // Екзистенціали туги і страху у романах І. Багряного «Людина біжить над прірвою» та Е. М. Ремарка «Час жити і час помирати». – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/#q=Маланій+Н.+Екзистенціали>
6. Маланій Н. Міжтекстова взаємодія в українсько-німецькому літературному дискурсі (на матеріалі прозових творів про Другу світову війну) / Н. Маланій // Волинь

- філологічна: текст і контекст : зб. наук. пр. – Вип. 7 / упоряд. Л. К. Оляндер. – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – С. 171 – 178.
7. Маланій Н. Проблема національного в міжнародних конфліктах / Н. Маланій // Питання літературознавства : Науковий збірник. – Чернівці : Рута, 2009. – Вип. 77. – С. 48 – 53.
  8. Матвеев М. А. Принципы формирования поэтики ранних произведений Э. М. Ремарка : дис. ... канд. филол. наук : 10. 01.01 / Матвеев Михаил Александрович. – Санкт-Петербург, – 2015. – 187 с.
  9. Поршнева А. Emigrantenroman («эмигрантский роман») как жанровая номинация в творчестве Э. М. Ремарка / А. С. Поршнева // Дергачевские чтения-2008. Русская литература: национальное развитие и региональные особенности. Проблема жанровых номинаций : материалы IX Междунар. науч. конф. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2009. – Т. 2. – С. 353 –358.
  10. Ремарк Эрих Мария (Erich Maria Remarque) Время жить и время умирать. (Zeit zu leben und Zeit zu sterben). На нем. Яз. – М.: Юпитер – Интер, 2008. – 356 с.

Просина Е.Н., преподаватель

Таврический государственный агротехнологический университет, Мелитополь

ЭВОЛЮЦИЯ ОБРАЗОВ ГЛАВНЫХ ГЕРОЕВ РОМАНОВ ЭРИХ МАРИИ РЕМАРК «ВРЕМЯ ЖИТЬ И ВРЕМЯ УМИРАТЬ» И ИВАНА БАГРЯНОГО «ЧЕЛОВЕК, БЕГУЩИЙ НАД ПРОПАСТЬЮ»

Статья посвящена анализу эволюции образов главных героев романов прозаиков в компаративном плане. Произведения немецкого и украинского писателей посвящены Второй мировой войне и послевоенному периоду. Доказано, что оба автора апеллируют к чувству патриотизма и личного достоинства соотечественников. Подчеркнуто, что главной и противоречивой является внутренняя борьба человека. Определено, что настоящая сила духа заключается в свободе выбирать свой путь, как и за что жить и умирать.

Ключевые слова: роман, образ, личность, протагонист, эволюция, компаративный анализ.

Prosina K.M., teacher

Tavriya state Agrotechnological university, Melitopol

THE PROTAGONISTS' IMAGES EVOLUTION OF THE NOVELS "ZEIT ZU LEBEN UND ZEIT ZU STERBEN" BY ERICH MARIA REMARQUE AND «THE MAN RUNS OVER THE ABYSS» BY IVAN BAGRYANY

The article deals with the analysis of the protagonists' images evolution in comparative aspect. The works by German and Ukrainian writers are devoted to the Second World War and the post-war period. It is investigated that both authors appeal to the compatriots' sense of patriotism and personal dignity. It was emphasized that the main and the most controversial is the internal struggle of a person. It is determined that the true will lies in the freedom of choosing your own path, how to live and how to die.

Key words: novel, image, personality, protagonist, evolution, comparative analysis.